

Зашто није створена Велика Србија?

• четвртак, 16 јун 2016 23:19

• Иван Милединовић

Недавно, тачније 26. априла, навршила се 101 година од једног догађаја који ће код нас, у зависности од политичких и идеолошких околности, бити разнолико тумачен и објашњаван. Наиме, тог дана далеке 1915. године, представници три силе Антанте (Велика Британија, Француска и Русија) састале су се у Лондону да са Италијом договоре услове за њено ступање у рат на страни савезника.

Почетком Првог светског рата већина земаља Старог континента одабрала је страну, али не и све. Антанта и Централне силе бориле су се за наклоност Бугарске, Румуније, Османског царства, а највише за – Италију.

За земљу која је имала око 36 милиона људи, готово колико и Француска, и изузетан стратешки значај. Она страна која би је придобила директно је угрожавала епицентар противника. Зато Британија, Француска и Русија средоземну краљевину уводе у „прву поставу“ Антанте. Свесна своје важности, Италија је тражила много, и то је и добила. Много више него од Аустроугарске и Немачке.

За улазак у рат на страни Антанте, Италија је требало да добије Трентино и јужни Тирол до Бренера, затим Трст, Горицу и Градишку, део Јулијских Алпа, читаву Истру до Кварнера, укључујући Волоско, Матуље и Кастав, Црес и Лошињ с низом мањих околних острва, део северне и средње Далмације, од Лисарице и Трибња на северу до рта Плоче на југу, укључујући Задар и Шибеник, па острва у северној и средњој Далмацији, од Пага до Мљета... Обећани су још албанска обала око Валоне са острвом Сасено, Андалија и Додеканеска острва у Малој Азији и проширење колонија у Африци.

Овај договор, који ће остати забележен у историји као Лондонски уговор, потписали су Маркиз Марчезе Империјали, амбасадор Његовог величанства краља Италије, сер Едвард Греј, главни државни секретар Његовог британског величанства за иностране послове, Павле Камбони, амбасадор Француске републике и гроф Де Бенкендорф, амасадор Његовог величанства цара свих Руса.

Лондонски уговор поред територијалних интереса Италије дефинише и територије које је требало да припадну Србији и Црној Гори. Заједно са делом обале који је већ припадао Црној Гори, овим земљама је била намењена обала од реке Крке до реке Дрим, укључујући Сплит и Дубровник, као и острва Брач, Велики и Мали Дрвеник, Чиово, Шолта, Јакљан и Колочеп.

Осим тога, предвиђено је било да Србија добије Босну и Херцеговину, Срем, Бачку и Славонију. Начелно је одлучено, али не и прецизно дефинисано, да делове Албаније добију Србија, Црна Гора и Грчка.

Италија је била против тога да се Србија информише о донетим одлукама, али се савезници нису с тим сложили и у званичној ноти Србији су 4. августа 1915. потврдили територијално проширење Србије и Црне Горе. Међутим, српска страна је још у марту 1915. сазнала за детаље договора који ће бити потписан у Лондону.

Никола Пашић је био упознат и о датуму потписивања тајног Лондонског уговора и приближно тачним територијалним концесијама које су биле обећане Италији. На његову реакцију није требало дуго да се чека. Само дан после потписивања Лондонског уговора, 27. априла 1915. Пашић је на седници Народне скупштине поновио намере Србије садржане у Нишкој декларацији у којој је југословенско уједињење био приоритетан циљ државне политике. Његово обраћање није било намењено само посланицима већ и моћним савезницима:

— Уверена у решеност целог српског народа да истраје у светој борби за одбрану свога огњишта и своје слободе, влада Краљевине сматра као свој најглавнији, и у овим судбоносним тренуцима једини задатак, да обезбеди успешан свршетак овог великог војевања које је, у тренутку кад је започето, постало уједно борбом за ослобођење и уједињење све наше неслободне браће Срба, Хрвата и Словенаца — рекао је тада Пашић.

Девет дана касније, 5. маја, шаље протесну ноту у Лондон, Париз и Москву и тражи гаранције за стварање једне југословенске државе. Овај потез челног човека српске владе није био случајан. Пашић је сазнао да су Руси предлагали да се створе две југословенске државе: једна католичка од хрватских и словеначких земаља, и друга православна, од проширене Србије и Црне Горе. Али велике силе, савезнице Србије, нису обраћале пажњу на његов вапај и југословенски ратни циљ.

Енглеска, Француска и Русија у лето 1915. тражили су од Србије да Бугарској уступи делове Македоније, јужно од линије Крива Паланка-Велес-Охрид, нудећи јој Босну и Херцеговину, шири излаз на Јадранско море, делове Баната и Срема, слободни пролаз до Солуна и „територије које осигуравају додир Србије и Грчке“. Понуда, која је у суштини решавала и српско национално питање и испуњавала велики сан Србије за излазак на море, није задовољила ни престолонаследника Александра ни Николу Пашића.

На упорно инсистирање из Ниша, у коме је боравила српска влада, о доследности у стварању јединствене државе „троименог народа“ први су реаговали Руси. Изнаенађен српским одбијањем, Сазонов је посланику Краљевине Србије у Петрограду Мирославу Спалајковићу рекао:

— Па зашто не тражите и Рим и Москву!

Он је упорно понављао виђенијим Србима са којима је тих месеци био у сталном контакту: „Зар је икад ико посумњао да је Босна и Херцеговина српска земља? Зато се рат не може свршити, а да не образује целину са Србијом. Црна Гора је одувек била једно с њом; зато ће се и она, када се сврши рат са Србијом ујединити у нераздвојну целину. Србија је тражила излаз на море, е па добиће га у широкој прузи на Јадранском мору и Далмацијом са старим Сплитом! Србија ће се тако моћи срећна и задовољна развијати... О Хрватима и Словенцима не могу вам ништа рећи. Они се туку против нас...“

Најконкретнији и најиздашнији у понудама били су Британци. Шеф њихове дипломатије лорд Едвард Греј је предлагао да се Србији, уколико уступи тражени део Македоније, гарантује подела територије јужно од Драве и Дунава, а на Западу до Загреба, затим, јадранска обала изузев делова који су већ били обећани Италији. По Грејевом предлогу, савезници би тако помогли „уједињење Србије с Јужним Словенима Аустроугарске“ ако то хрватски народ буде изричито желео.

Тај предлог подржала је и француска дипломатија. У Риму су, наравно, били против. Италија је користила сваку могућност да се ови предлози не остваре.

Незадовољан је био и Пашић, који изјавио да је за Србију „боље да часно подлегне непријатељу него да, уступањем својих територија под притиском савезника, стварно учини самоубиство“.

Уследио је нови предлог, који је Србији упућен у форми званичног меморандума, 16. августа 1915. године. Њиме су за Србију биле предвиђене следеће компензације: Босна и Херцеговина, Срем, Бачка, део јадранске обале од Плоча до 10 километара јужно од Цавтата, северна Албанија и Славонија.

Пашић и престолонаследник Александар Карђорђевић су и то одбили, правдајући се да би то одударало од Нишке декларације и прокламованих ратних циљева Србије о стварању Југославије. И Народна скупштина Србије 23. августа 1915. године ће тај њихов став озваничити и још једном потврдити своје раније одлуке око ратних циљева и решеност „да борбу за ослобођење и уједињење српско-хрватско-словеначког народа продужи уз своје савезнике **по цену жртава** неопходних за ослобођење животних интереса нашег народа“.

Последице ће ускоро уследити. Бугарска ће прећи на аустријску страну, и поред Немачке, у најделикатнијем делу рата, удариће на Србију. Сву трагику непоправљивих превида и мегаломанију челних људи доживеће српска војска и хиљаде и хиљаде цивила у Албанској голготи.

ЗНАЛИ СВЕ О ЛОНДОНСКОМ УГОВОРУ

Прво обавештење о преговорима Пашићу је послао Франо Супило, један од првака Југословенског одбора, који је био у Петрограду и добио информације од Сергеја Сазонова, руског министра спољних послова.

Посланици Србије у Паризу и Риму, Миленко Веснић и Михаило Ристић, такође, нису седели скрштених руку. Председника Владе Николу Пашића обавештавају о детаљима договора са Италијом. Ристић чак шаље и специјалну карту Балкана, на којој су биле уцртане границе „новог политичког размештаја народности Аустроугарске и других земаља“.

Извор: Новости